

Ember Ildikó

URBACH ZSUZSA (1933–2020)

„Tudjuk, hogy minden munkánk időhöz, korhoz kötött, éppúgy, mint a művek, melyeket vizsgálunk. Mindannyian csupán egy téglát, egy-egy faragott kváderkövet helyezünk el a tudomány falában. Ha ez a téglá vagy kő szilárdan van megkötve, a jövő generáció építhet rá.” – Ezzel a gondolattal zárta köszöntőjét Urbach Zsuzsa 2000-ben a ráckevei konferencián, ahol a magyar művészettörténészek egy jeles, nála alig fiatalabb évfolyamának akkor 60 éves tagjait ünnepeltük.¹ Ez a már kicsit tanáros intellem rávilágít egyfelől saját tudományos törekvéseire, másrészt a hazai szakmai közéletben vállalt szerepére is. (1. kép)

A Szépművészeti Múzeum művészettörténészeként vált belőle a tudománya nemzetközileg elismert képviselője, aki a 15–16. századi németalföldi és német festészet, és speciálisan annak ikonográfiai kérdései kutatásában ért el jelentős eredményeket. A Régi Képtár európai rangú gyűjteményével a háta mögött fejtette ki munkásságát, melynek fő célja az ebből reá eső résznek a tudomány mindenkori legmagasabb szintjén való feldolgozása volt – a nagy elődök példáját követve. Az idő talán majd igazolja Hajnóci Gábor lelkes szavait, aki Urbach Zsuzsát tudományunk „nagy asszonyai”, Hoffmann Edith, Balogh Jolán, Aggházy Mária, Kovács Éva sorába emelte.²

Budapesten született,³ jómódú polgári családban. Édesapja, Urbach László, motorversenyző, konstruktőr és motorgyártó volt, a Mátra motorkerékpár tervezője. A művészet iránti érdeklődés a nagyszülőktől már jelen volt a családban, és középiskolai tanulmányai Zsuzsát ebbe az irányba terelték. A Baár-Madas Református Leánygimnáziumban érettségizett 1952-ben, 1953-tól négy évig az ELTE művészettörténet szakán tanult, de letette a vizsgákat középkori régészetből is. (2. kép) Negyedéves korában 1957-ben egy korábban kapott útlevelel két évre Nyugat-Európába

¹ Urbach Zsuzsa: Köszöntő. *Maradandóság és változás – Művészettörténeti Konferencia. Ráckeve, 2000.* Szerk. Bodnár Szilvia et al. Budapest, 2004. 19.

² Hajnóci, Gábor: Greeting Zsuzsa Urbach on her birthday. *Acta Historiae Artium*, 44. 2003. 7.

³ Életrajzához ld.: Urbach Zsuzsa: Bevezető. [Radocsay Dénes emlékére rendezett tudományos konferencián] *Ars Hungarica*, 23. 1995. 133–134.; Urbach Zsuzsa: [Önéletrajz]. *Napút*, 4. 2002. 1046.; „A thematic choice started as an escape route”. Autobiographic sketch by Zsuzsa Urbach. *Acta Historiae Artium*, 44. 2003. 10–11.; Urbach Zsuzsa: Többen egy családból a modern közlekedésért. Urbach László (1904–1977), a Mátra motorkerékpár konstruktőre és gyártója. *Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből. Prof. Dr. Beck Mihály tiszteletére.* Szerk. Vámos Éva, Vámosné Vigyázó Lilly. Budapest, 2005. 54–58.; Gréczy Emőke: A Régi Képtár olyan érték, amit fel sem fogunk. Urbach Zsuzsa művészettörténész múzeumról, egyetemről, tudományról. *MúzeumCafé*, 2014. No 42. 98–105.

1. Urbach Zsuzsa, 2000-es évek.

© Magántulajdon

Szakkolgozata, majd doktori disszertációja MS mester *Vizitáció* képeről szól, melyből akkor kétrészes tanulmánya jelent meg az *Acta Historiae Artium*ban, de a témához később is többször visszatért.⁴

Pályakezdként 1962–1963-ban a Fővárosi Tanács Kulturális, illetve Építésügyi Főosztályán, majd a Fővárosi Műemlékfelügyelőségénél dolgozott. Ezt követően a Corvina Kiadónál töltött szerkesztőként két évet, s ez nemcsak jó szellemi közeget jelentett, de hasznát látta későbbi szerzői és szerkesztői tevékenységében is. 1966-ban került a Szépművészeti Múzeum Régi Képtárához, és Garas Klára rá bízta a korai német és németalföldi anyag gondozását. Ezt megtiszteltetésnek és kihívásnak érezte egyszerre, de szerencsének is nevezhető, mert egybevágott érdeklődésével, és addig szerzett ismeretei jó alapot adtak az induláshoz. Első cikke ebből az anyagból 1969-ben jelent meg, Hieronymus Bosch *Gyönyörök kertje* táblájának másolatáról, a súlyosan sérült festmény feltárása után. A képet már Tolnay Károly felvette Bosch monográfiájába (1965), és kiállításon is szerepelt 's-Hertogenbosch-ban 1967-ben, ám

utazott, így lehetősége nyílt, hogy külföldi egyetemeken gyarapítsa ismereteit. Egy tanéven át a müncheni Ludwig Maximilian Universitát vendéghallgatója volt Hans Sedlmayr tanszékén, majd egy évet Londonban töltött, ahol a Courtauld Institut of Artot látogathatta kutató hallgatóként – mindkét intézménynél Fenyő Iván ajánlólevelével. Mindez természetesen áldozatokkal járt, de a fontos európai gyűjtemények, városok és műemlékek megismerése nagyban szélesítette látókörét. Voltaképpen a művészettörténet tanulás háború előtti, szabályos menetét követte, ami generációjában is kivételes volt, utána pedig a legutóbbi időkig szinte lehetetlen. (3. kép)

Hazatérve 1962-ben befejezte az egyetemet, még Fülep Lajos tanszékén. Gyakorló évét a Szépművészeti Múzeumban töltötte Radocsay Dénes mellett, akit mindvégig mesterének tekintett.

⁴ Urbach, Zsuzsa: Die Heimsuchung Mariä, ein Tafelbild des Meisters M S. (Beiträge zur mittelalterlichen Entwicklungsgeschichte des Heimsuchungsthemas). *Acta Historiae Artium*, 10. 1964. 69–123., 299–320.; Uő: Marginális megjegyzések MS mester művészetéhez. „*Magnificat anima Mea Dominum*” MS Mester *Vizitáció* képe és egykori selmecbányai főoltára. Kiállítási katalógus/MNG. Szerk. Míkó Árpád, Poszler Györgyi. Budapest 1997. 77–100.

2. Urbach Zsuzsa, 1950-es évek. Mosoly Albuma Stúdió.

© Cserny Katalin tulajdona

3. Urbach Zsuzsa, 1951. Mosoly Alsuma Stúdió. © Cserny Katalin tulajdona

Urbach részletes összefoglaló tanulmánya ébresztette fel iránta a komolyabb érdeklődést. Beetalált vele a kibontakozó másolat-kutatás problémakörébe, és a további években megvizsgálta a kép egyéb kópiáit is. Végül a 2000-ben rendezett madridi kiállítás alkalmából, ahol a művek együtt voltak láthatók, és Carmen Garrido bizonyos technikai vizsgálatokat is elvégzett, alkalom nyílt a tanulságok levonására, megállapítva, hogy a budapesti másolat bizonyosan a legkorábbi, talán még a Bosch műhelyben készült, és szerepe lehetett a további példányok előállításában.⁵

1971-ben megjelent a korai németalföldi táblaképekről írott könyve a múzeum különböző gyűjteményrészeit bemutató, több nyelven kiadott Corvina sorozatban, melynek kötetei (részben a színes reprodukcióknak köszönhetően) jelentős szerepet játszottak a budapesti gyűjtemény hazai és külföldi megismertetésében.⁶ A tudományos ismeretterjesztést más témákban is fontosnak tartotta. Kezdként *A művészet kiskönyvtára* és *Az én múzeumom* sorozatban kiadott kismonográfiákat állított össze, de később szinte minden őt foglalkoztató témát megírt népszerűsítő formában is.⁷ Ebből a sorból kiemelendő az 1976-os Geertgen könyv, mely az egyetlen magyarul elérhető írás a mesterről, és Urbach pályáján a 15–16. századi németalföldi művészetben való elmélyedés gyümölcse. Ezekben az években folyt az általa kutatott korszak fontos forráskiadványainak magyarra fordítása is, amiben szintén részt vett, vagy a szöveg ellenőrzésében, vagy az illusztrációk összeállításában. Huizinga *A középkor alkonya* c. könyvének új kiadásához eredetileg előszónak készült írását végül a *Művészettörténeti Értesítő* közölte könyvismertetésként.⁸

A német anyagban egy ikonográfiai felismeréssel indított, megállapítva, hogy Hans Baldung Grien *Síró asszony* képe eredetileg *Mater Dolorosa* volt, melyen átfestéssel eltüntették a kardot. A kép feltárása és helyreállítása kapcsán egy lehetséges oltár rekonstrukciót is felvázolt.⁹ De párhuzamosan folytatta kutatásait a magyarországi

⁵ Urbach, Zsuzsa: La copie du „Jardin du Délices” de Jérôme Bosch au Musée des Beaux-Arts / Hieronymus Bosch „A gyönyörök kertje” című képének másolata a Szépművészeti Múzeumban. *BMHB*, 32/33. 1969. 45-62., 169-177.; Uő: The Copy of the Garden of Delights in Budapest Revisited. With Carmen Garrido. *Colloque XIV pour l'étude de la technologie et du dessin sous-jacent dans la peinture. Jérôme Bosch et son entourage. Bruges, september 13-14, 2001, Rotterdam september 15, 2001.* Ed. by Roger Van Schoute, Hélène Verougstraete. Leuven, 2003. 64-71.

⁶ Urbach Zsuzsa: *Korai németalföldi táblaképek. Szépművészeti Múzeum, Budapest - Keresztény Múzeum, Esztergom.* Budapest, 1971. egyidejűleg angol, francia, német, orosz nyelven is.

⁷ Urbach Zsuzsa: *Tiziano, Tintoretto, Veronese.* 1966. (Az én múzeumom, 13.); Uő: *Mantegna, Bellini, Giorgione.* 1967. (Az én múzeumom, 20.); Uő: *Geertgen tot Sint Jans.* 1976. (A művészet kiskönyvtára, 103.) – továbbá cikkek az *Élet és Tudományban*, a *Múzeumi Magazinban*, az *Evangelikus Szemlében* stb. egészen a *Kertészet és Szőlészeti*, ahol MS mester Vízitációjának virág-szimbolikáját magyarázta el.

⁸ Johan Huizinga: *A középkor alkonya. Az élet, a gondolkodás és a művészet formái Franciaországban és Németalföldön a XIV. és XV. században.* Ford. Szerb Antal. Utószó: Klaniczay Gábor. Budapest, 1976. *Művészettörténeti Értesítő*, 27. 1978. 98-106.; Karel van Mander: *Hírneves németalföldi és német festők élete.* Ford. Szondi Béla. Budapest, 1987. – szöveg ellenőrzés, jegyzetek.

⁹ „La Vierge de Douleur” de Hans Baldung Grien au Musée des Beaux-Arts / Hans Baldung Grien

táblakép festészetben is. A *Németújvári Fonó Madonna* restaurálása (1967) világossá tette, hogy a táblát megcsonkították és átfestették, ami a téma értelmezését is megzavarta: a szakirodalom az *Angyali Üdvözlés* Mária alakjaként tartotta számon. A feltárás után Urbach részletes tanulmányban bizonyította, hogy *Maria Gravida* látható itt, és pedig egy apokrif írás, a Protoevangelium Jacobi alapján, József kételkedésének történetéből. A téma szöveges forrását és képi előzményeit, valamint párhuzamait is bemutatta, végül kitért a tábla stílus problémáira is.¹⁰ Ez volt a munkamódszere, összegyűjtötte, egymás mellé rakta a felkutatott előképeket, és levonta a következtetéseket. Így tett id. Pieter Bruegel motívum átvételeinek elemzése során,¹¹ vagy később az esztergomi Keresztény Múzeum Szent Bernát képével kapcsolatban is.¹² Az anyaggyűjtéshez felkereste a legfontosabb kutatóintézeteket, egy-egy hivatalos utat pár nappal saját költségére megtoldva Londonban, Hágában, Párizsban, Firenzében, Washingtonban – az utóbbi kettőt ösztöndíj segítségével.

Tanulmányútjai közül döntő jelentőségű volt az 1969-ben Brüsszelben töltött négy hónap, mely új lehetőséget hozott kutatásaiba. Miközben az Institut Royal du Patrimoine Artistique (IRPA) dokumentációs anyagával dolgozott, megismerkedhetett a restaurátor műhelyükben akkor már bevezetett új technikai vizsgálatok értékelésének módszerével is. Felismerve ennek a jelentőségét, itthon azután sok évig munkálkodott azon, hogy a Szépművészeti Múzeumban is megteremthessük hozzá a feltételeket. Világos volt számára, hogy ez elengedhetetlenül szükséges, ha lépést akarunk tartani a kutatás fejlődésével. Az első eszközök beszerzésére azonban csak az 1980-as évek vége felé, OTKA pályázat keretében kerülhetett sor. Miután Fáy András restaurátor szintén fogékony volt az új módszerek elsajátítására és alkalmazására, új fejezet nyílt meg a Szépművészeti Múzeum korai táblaképeinek vizsgálatában. Az eszközök beszerzéséhez J.R.J. van Asperen de Boer (1935–2020), az infrared reflectography (IRR) mint műtárgyvizsgálati módszer kifejlesztője adott tanácsokat és konkrét segítséget. A következő években a témában rendezett nemzetközi kongresszusokon Urbach rendszeresen beszámolt a budapesti anyagban elvégzett vizsgálatok eredményéről.¹³

A modern vizsgálati módot alkalmazta a korai német táblaképek feldolgozásában is, és néhány fontos darabról az elkészült felvételeket publikálta.¹⁴

Mater Dolorosa táblája a Szépművészeti Múzeumban. *BMHB*, 34/35. 1970. 57–84., 190–202.

¹⁰ Urbach, Zsuzsa: „Dominus possedit me...” (Prov. 8, 22). Beitrag zur Ikonographie des Josephszweifels. *Acta Historiae Artium*, 20. 1974. 199–266.

¹¹ Urbach, Zsuzsa: Notes on Bruegel’s archaism. His relation to early Netherlandish painting and other sources. *Acta Historiae Artium*, 24. 1978. 237–256. kötetében, később a washingtoni Center for Advanced Study in the Visual Arts 1985. évi kutatási jelentésében, majd egy 1989-es berlini előadáson.

¹² Urbach, Zsuzsa: Lactatio Sancti Bernardi. Az esztergomi Keresztény Múzeum egy reneszánsz képe. *A ciszterci rend Magyarországon és Közép-Európában*. Szerk. Guitman Barnabás. Pilisvörösvár, 2009. 225–237.

¹³ *Le dessin sous-jacent dans la peinture. Infrarouge et autre techniques d’examen* címmel Belgiumban tartott konferenciákon (1987, 1989, 1997, 1999, 2001) vett részt.

¹⁴ Urbach, Zsuzsa: Beobachtungen zur Marien-Tafel von Hans Holbein dem Älteren in Budapest.

4. Urbach Zsuzsa, 1960-as évek.

© Cserny Katalin tulajdona

Urbach Zsuzsa számára természetes volt minden tárgyat és művészeti jelenséget európai összefüggésében vizsgálni, legyen szó a magyarországi gótikus és reneszánsz festmények német, németalföldi, osztrák kapcsolódásáról, a flamand és korai spanyol mesterek egymásra hatásáról, és egyes itáliai és németalföldi festők bizonyos kölcsönhatásával is foglalkozott.¹⁵

A Régi Képtár élén a gyűjtemény gyarapítására is figyelmet fordított, legjobb tudása és a mindenkori – többnyire szűkös – lehetőségek szerint, és az őt érdeklő új szerzemények közzétételéről is gondoskodott. Bővebb anyagot mutatott be ebből az 1975-ös kiállítás, melynek katalógusát szintén Urbach szerkesztette.¹⁶ (4. kép)

Muzeológusi tevékenységének jelentős részét képezte a Szépművészeti Múzeum által külföldi kiállításokra kölcsönzött, szakterületét érintő tárgyak-

hoz a katalógus tételek megírása. Részt vállalt azonban más intézmények, így a

Pinxit, sculpsit, fecit. Kunsthistorische Studien. Festschrift für Bruno Bushart. Hrsg. von Bärbel Hamacher, Christl Karnehm. München, 1994. 71–83.; Uő: Two underdrawings by the Master of the St Andrew altarpiece. *Bonum ut pulchrum. Essays in art history in honour of Ernő Marosi on his Seventieth birthday.* Ed. by Livia Varga et al. Budapest, 2010. 273–280.

¹⁵ Urbach Zsuzsa: A németalföldi és a magyarországi művészet kapcsolata a 14–15. században. *Ars Hungarica*, 3. 1975. 326–327.; Uő: Joos van Gent and Giovanni Santi Revisited. A case study on a „fiamminghismo” in Italian painting. *Liber memorialis Erik Duverger. Bijdragen tot de kunstgeschiedenis van de Nederlanden.* Ed. by Henri Pauwels, André Van den Kerkhove, Leo Wuyts. Wetteren 2006. 375–407.

¹⁶ Urbach Zsuzsa: Nouvelles acquisitions (1967–1972). Peintures. *BMHB*, 41. 1973. 53–54., 56., 60., 65–66., 88.; Uő: Un tableau inconnu de Hendrick de Clerck au Musée des Beaux-Arts / Hendrick de Clerck egy ismeretlen képe a Szépművészeti Múzeumban. *BMHB*, 51. 1978. 123–147., 227–239.; Uő: Une oeuvre inconnue de Johann König au Musée des Beaux-Arts / Johann König egy ismeretlen képe a Szépművészeti Múzeumban. *BMHB*, 68/69. 1987. 149–172., 273–283.; Uő: „Sacra nos monet, docetque historia”: an unknown *Susanna and the Elders* by William Key. *Shop talk. Studies in honor of Seymour Slive. Presented on his Seventy-Fifth birthday.* Ed. by Cynthia P. Schneider, William W. Robinson, Alice I. Davies. Cambridge (Mass.), 1995. 249–253, 416–418.; Uő: *A Szépművészeti Múzeum 30 éve. 1945–1975 legszebb új szerzeményei.* Szerk. Urbach Zsuzsa. Budapest, 1975.

Magyar Nemzeti Galéria, a Budapesti Történeti Múzeum, vagy többek összefogása által kül- és belföldön megvalósított tárlatok katalógus munkálataiban is.¹⁷ Fontosnak tartotta az évfordulókhoz kapcsolódó nagy kiállítások értékelését és megismertetését, ő maga az Esterházy Képtár megvásárlásának 100. évfordulója alkalmából rendezett egy ilyen, Mojzer Miklóssal közösen. A tárlathoz katalógus nem készült, de az elgondolást Urbach Zsuzsa a *Művészetben* megírta, és a sikert a jelentős sajtóvisszhang igazolta.¹⁸

Egy teljes kiállítás összeállítására és rendezésére nyílt lehetősége 1990-ben a Szépművészeti Múzeum korai németalföldi anyagából Utrechtben, Eszláry Évával közösen. A 27 festményt és ugyanannyi szobrászati emléket együtt bemutató tárlat – a különösen sérülékeny anyag természetéből adódó technikai korlátok ellenére – nem csak „üzletit adott” a budapesti gyűjteményből, de koherens képet tudott nyújtani a térség főbb művészeti irányairól a 16. században.¹⁹ Méltán aratott komoly szakmai és közönségsikert egyaránt. Más szerepe volt a Japán körutazásra szánt európai reneszánsz kiállításnak 1994-ben, melyet Tátrai Vilmosmal együtt valósított meg. Az öt helyszínen ez is nagyszámú látogatót vonzott.²⁰ Néhány kezdeményezése volt az ún. fókusz-kiállítás műfajában is. A Bosch másolat köré kialakított kis tárlat (1968) mellett ide sorolhatjuk az Advent időszakában összeállított ikonográfiai bemutatókat. Nagy jelentőségű lett volna az újonnan megvásárolt Barent van Orley kép prezentálására összeállított, tudományos szempontból is új lehetőséget kínáló kiállítás, melynek részletes tervét Urbach Zsuzsa 2007-ben elkészítette, a megvalósításra azonban nem került sor.²¹

1996-ban a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen létrehozták az országban a második Művészettörténeti Tanszéket, és Urbach Zsuzsát kérték fel a vezetésére. Némi tépelődés után elvállalta a feladatot. Előadói gyakorlatot múzeumi tevékenysége során bőven szerzett, nemcsak tudományos konferenciákon való részvétellel, de számos szabadegyetemi előadást tartott a TIT szervezésében, és az ELTE művészettörténet, népművelés és esztétika szakán is volt óraadó, illetve gyakorlat vezető. Ugyanakkor volt elképzelése arról is, hogy mit kellene oktatni az egyetemen. Az akkreditációs anyag elkészítésében és a tanszék megszervezésében hathatós szakmai segítséget jelentett számára Hajnóczy Gábor és Szakács Béla Zsolt közremű-

¹⁷ A Szépművészeti Múzeum képeiről külföldi kiállítás-katalógusokban közölt szövegei, valamint a társintézmények által rendezett kiállításokhoz írottak adatait ld.: *Bibliográfia*.

¹⁸ Ld. az 1971-es Dürer év, majd 1983-ban a Reformáció éve alkalmából nyílt tárlatok ismertetőit. Az Esterházy kiállításról: *Száz éve közkinccs az Esterházy Képtár. Jubileumi kiállítás a Szépművészeti Múzeumban. Művészet*, 12, 1971, 9. 8-9.

¹⁹ *Middeleeuwse Nederlandse Kunst uit Hongarije. Tentoonstellingscatalogus / Rijksmuseum het Catharijnekonvent*. Ed. by Éva Szmodis-Eszláry, Zsuzsa Urbach. Utrecht, 1990.

²⁰ *Renaissance Paintings from the Budapest Museum of Fine Arts*. Ed. by Zsuzsa Urbach, Hiroaki Hayakawa. Exhibition catalog/Tobu Museum of Art. Tokio, 1994.

²¹ Barend van Orley, *Az Olajfák hegyén*, olaj tölgyfa, 66,5 x 82,5 cm. Szépművészeti Múzeum, ltsz.: 2006.2 – Az 1535-ben Mencía de Mendoza tulajdonában volt Passio sorozat ma ismert négy táblájának egyike.

ködése.²² A tanár Urbach Zsuzsa sikerét több, azóta már „felnőtt kutatóként”, gyakorló művészettörténészként dolgozó tanítványa igazolja. Ezt a munkát jó kedvvel csinálta, és komoly megbecsülésben is volt része, aminek ékes bizonyítéka a 80. születésnapjára kiadott ünnepi kötet.²³

Miután Urbach Zsuzsa e második pályát is sikeresen „lefutotta”, visszatért a szakkatalógus munkához. Ennek folytatására azután is lehetőséget és restaurátori segítséget kapott a Régi Képtáron, amikor 1994-ben, mint muzeológus nyugdíjba vonult, de az intenzív munka 2004 után indult el. Folytatódtak a technikai vizsgálatok Fáy András főrestaurátor segítségével, aki időközben szintén több külföldi intézményben gyarapította tudását és szerzett tapasztalatokat ezen a téren, és egyre jobb IR felvételek készültek. A szakkatalógus tehát ezek eredményeit is tartalmazza, vagyis az alárajzok reprodukcióit, esetenként röntgenfelvételeken és dendrokronológiai vizsgálatokon alapuló megállapításokat – utóbbiak a kiváló szakértő, Peter Klein közreműködésével születtek. Varga Ágota pedig gépre vitte és megszerkesztette az anyagot, majd megírta hozzá a gyűjteménytörténeti tanulmányt. A kéziratot Urbach 2012-ben zárta le, a megjelentetésre három év múlva a Brepols kiadónál került sor – számos külföldi szponzor támogatásával. A 49 művet két kötetben, látványos formában bemutató katalógus az életmű méltó záróköve.²⁴

Urbach Zsuzsa sokszínű személyiség volt. Közismert volt arról, hogy valamivel mindig elégedetlen, ugyanakkor volt humora, és tudta élvezni az életet. Halálakor George Keyes hozzám írt levelében két epizódot idézett fel vele való találkozásából. Az egyik George első budapesti látogatásakor történt, amikor az egész napi komoly munka után meghívta őt Zsuzsa magukhoz, és a múzeumból hazafelé menet a bevásárlás és a vacsora elkészítése közben is folytatták a beszélgetést. Zsuzsától tudom, hogy paprikás csirkét és tökfőzeléket főzött, amit George később is felelgetett: „What a delicious paprika chicken with this special sauce!” A másik Minnesotában, egy Mississippi mentén tett kirándulásukon esett meg, ahol Zsuzsa egy szép lepke láttán felkiáltott: „How marvelous to see butterflies designed by Tiffany!” – Igen, ilyen is volt Urbach Zsuzsa.

URBACH ZSUZSA PÁLYAKÉPE

Urbach Zsuzsa (Budapest, 1933. november 9. – Budapest, 2020. november 27.) művészettörténész. Édesapja: Urbach László (1904–1977) motorkerékpár konstruktőr és versenyző. Baár-Madas Református Leánygimnáziumban érettségizett 1952-ben.

²² Interjú Urbach Zsuzsával a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Művészettörténeti Tanszékének létrejöttéről. *Als Ich Can. Tanulmányok Urbach Zsuzsa 80. születésnapjára*. Szerk. Gayelhoff-Kovács Gábor, Székely Miklós. Budapest, 2013. 10–13.

²³ Ld. az előző jegyzetet!

²⁴ *Old Masters' Gallery catalogues Szépművészeti Múzeum. Early Netherlandish Paintings Budapest*. With the collaboration of Ágota Varga, photographs and technical examinations by András Fáy. I–II. London, 2015. – ld.: Hélène Mund *Revue belge d'archéologie et d'histoire de l'art*, 85. 2016. 178–180.;

1953-tól négy évig az ELTE Művészettörténeti Tanszékén tanult. 1957-ben két évre Nyugat-Európába utazott, előbb a müncheni Ludwig Maximilian Universitát vendéghallgatója volt, majd egy évet Londonban töltött a The Courtauld Institut of Artban, ahol Wilde János támogatta. Tanulmányai befejezése után 1962-től a Fővárosi Tanács Kulturális Főosztályán, majd a Fővárosi Műemlékfelügyelőségénél dolgozott. 1963-ban Summa cum laude fokozattal doktorált *M. S. mester Vizitáció képeinek ikonográfiai problémái* c. dolgozatával. 1964–1966 között a Corvina Kiadónál volt szerkesztő. 1966-ban került a Szépművészeti Múzeum Régi Képtárához, ahol előbb muzeológus, majd 1979–1983 között osztályvezető. 1992-ben nyugdíjba vonult. 1983–1995 között az ELTE Művészettörténeti Tanszék mb. előadója volt. Alapító tanszékvezetője a PPKE Művészettörténet Tanszékének, ahol 1995-től 2004-ig oktatott. Férje: Cserny József (1939–2009) formatervező (elváltak). Kitüntetések: Pasteiner Gyula-érem, 1976; Ipolyi Arnold-emlékérem, 1989; Soros Alapítvány Fülep Lajos-díj, 2000; A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat tiszteleti tagság, 2000; Opus Mirabile-díj, 2015.

BIBLIOGRÁFIA

Bibliography of the publication by Zsuzsa Urbach. *Acta Historiae Artium*, 44. 2003. 12–20.; Urbach Zsuzsa bibliográfiája. *Als Ich Can. Tanulmányok Urbach Zsuzsa 80. születésnapjára*. Szerk. Gayelhoffler-Kovács Gábor, Székely Miklós. Budapest, 2013. 236–257.

URBACH ZSUZSA FONTOSABB ÍRÁSAI

Die Heimsuchung Mariä, ein Tafelbild des Meisters M S. (Beiträge zur mittelalterlichen Entwicklungsgeschichte des Heimsuchungsthemas). *Acta Historiae Artium*, 10. 1964. 69–123., 299–320.; La copie du „Jardin du Délices” de Jérôme Bosch au Musée des Beaux-Arts / Hieronymus Bosch „A gyönyörök kertje” című képeinek másolata a Szépművészeti Múzeumban. *BMHB*, 32/33. 1969. 45–62., 169–177.; „La Vièrge de Douleur” de Hans Baldung Grien au Musée des Beaux-Arts / Hans Baldung Grien Mater Dolorosa táblája a Szépművészeti Múzeumban. *BMHB*, 34/35. 1970. 57–84., 190–202.; *Korai németalföldi táblaképek. Szépművészeti Múzeum, Budapest - Keresztény Múzeum, Esztergom*. Budapest, 1971.; „Dominus possedit me...” (Prov. 8, 22). Beitrag zur Ikonographie des Josephszweifels. *Acta Historiae Artium*, 20. 1974. 199–266.; Notes on Bruegel’s archaism. His relation to early Netherlandish painting and other sources. *Acta Historiae Artium*, 24. 1978. 237–256.; Un tableau inconnu de Hendrick de Clerck au Musée des Beaux-Arts / Hendrick de Clerck egy ismeretlen képe a Szépművészeti

---

Simon Anna *Journal für Kunstgeschichte*, 20, 2016, 2. 159–166.; Varga, Ágota *BMHB*, 120/121. 2015/2016. 325–340.; Végh, János *Acta Historiae Artium*, 57. 2016. 201–212.; Matthias Weniger *The Burlington Magazine*, 159. 2017. 133–137.

Múzeumban. *BMHB*, 51. 1978. 123–147., 227–239.; Tolnay Károly művészettörténeti munkássága. Németalföldi művészet. *Ars Hungarica*, 7. 1979. 122–128.; A bűnbeesés és megváltás allegóriája. A lutheri tanítás egy ismeretlen ábrázolása. *Diakónia*, 5, 1983, 2. 19–29.; Ein Burgkmairbildnis von Albrecht Dürer? Probleme des Budapester Bildnis. *Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums*, 1985. 73–90.; Une oeuvre inconnue de Johann König au Musée des Beaux-Arts / Johann König egy ismeretlen képe a Szépművészeti Múzeumban. *BMHB*, 68/69. 1987. 149–172., 273–283.; „Genuina effigies...” A máriacelli kincstár kegyképének másolata a Szépművészeti Múzeumban. *AGNH/MNG Évkönyve*, 1991. 255–261.; Beobachtungen zur Marientod-Tafel von Hans Holbein dem Älteren in Budapest. *Pinxit, sculpsit, fecit. Kunsthistorische Studien. Festschrift für Bruno Bushart*. Hrsg. von Bärbel Hamacher, Christl Karnehm. München, 1994. 71–83.; Ikonográfiai megjegyzések az almakeréki nativitas-freskó egy motívumához. *Ars Hungarica*, 23. 1995. 169–179.; A röntgen alkalmazása festmények vizsgálatában. *Magyar Tudomány*, 40. 1995. 1075–1082.; “Sacra nos monet, docetque historia”: an unknown *Susanna and the Elders* by William Key. *Shop talk. Studies in honor of Seymour Slive. Presented on his Seventy-Fifth birthday*. Ed. by Cynthia P. Schneider, William W. Robinson, Alice I. Davies. Cambridge (Mass.), 1995. 249–253, 416–418.; Megjegyzések a soproni Zettl-Langer gyűjtemény osztrák gótikus táblaképéhez. *Tanulmányok Csatkai Endre emlékére*. Szerk. Környei Attila, G. Szende Katalin. Sopron, 1996. 95–111.; Marginális megjegyzések MS mester művészetéhez. „*Magnificat anima Mea Dominum*” *MS Mester Vízitáció képe és egykori selmecebányai főoltára*. Kiállítási katalógus/MNG. Szerk. Mikó Árpád, Poszler Györgyi. Budapest 1997. 77–100.; „Maria und Elisabeth mit ihren Kindern”. Die Nürnberger Tafel: Genre, Erzählung oder Symbol? *Begegnungen mit alten Meistern. Altdeutsche Tafelmalerei auf dem Prüfstand*. Hrsg. von Frank Matthias Kammel, Carola Bettina Gries. Nürnberg, 2000. 39–50.; „Nyombiztosítás”. Egy korai németalföldi kép egykor magyar magángyűjteményben. *Művészettörténeti Értesítő*, 50. 2001. 1–13.; The Copy of the Garden of Delights in Budapest Revisited. With Carmen Garrido. *Colloque XIV pour l'étude de la technologie et du dessin sous-jacent dans la peinture. Jérôme Bosch et son entourage. Bruges, september 13–14, 2001, Rotterdam september 15, 2001*. Ed. by Roger Van Schoute, Hélène Verougstraete. Leuven, 2003. 64–71.; „A négy napszak a Szent Család életében”. Egy ritka ikonográfiai ábrázolás Johann Ulrich Loth freisingi sorozatán. *Művészettörténeti Értesítő*, 52. 2003. 185–201.; Die vier Tageszeiten im Leben der Heiligen Familie. Rekonstruktionsversuch einer seltenen Ikonografie bei Johann Ulrich Loth. *Jahrbuch des Vereins für Christliche Kunst in München E.V. – Berichte zur kirchlichen Denkmalpflege im Erzbistum München und Freising*, 22. 2004. 68–100.; Joos van Gent and Giovanni Santi Revisited. A case study on a „fiamminghismo” in Italian painting. *Liber memorialis Erik Duverger. Bijdragen tot de kunstgeschiedenis van de Nederlanden*. Ed. by Henri Pauwels, André Van den Kerkhove, Leo Wuyts. Wetteren 2006. 375–407.; An unknown netherlandish diptych attributed to the Master of the Holy Blood: a hypothetical reconstruction. *Arte Cristiana*, 95. 2007. 429–438.; Lactatio Sancti

Bernardi. Az esztergomi Keresztény Múzeum egy reneszánsz képe. *A ciszterci rend Magyarországon és Közép-Európában*. Szerk. Guitman Barnabás. Piliscsaba, 2009. 225–237.; Two Underdrawings of the Master of the St Andrew Altarpiece. *Bonum et pulchrum. Essays in Art History in Honour of Ernő Marosi on His Seventieth Birthday*. Eds. by Livia Varga, et al. Budapest, 2010. 273–280.; Miklós Boskovits (1935–2011) in memoriam. *Acta Historiae Artium*, 53. 2012. 5–8.; *Old Masters' Gallery catalogues Szépművészeti Múzeum. Early Netherlandish Paintings Budapest*. With the collaboration of Ágota Varga, photographs and technical examinations by András Fáy. I–II. London, 2015.

URBACH ZSUZSÁRÓL SZÓLÓ MÉLTATÁSOK

Hajnóczy, Gábor: Greeteng Zsuzsa Urbach ont her birthday. *Acta Historiae Artium*, 44. 2003. 7–9.; “A thematic choice started as an escape route”. Autobiographic sketch by Zsuzsa Urbach. *Acta Historiae Artium*, 44. 2003. 10–11.; Kovács Imre: Búcsú Urbach Zsuzsától. *MuzeumCafé*, 15. 2021. No 81/86. 18–19.; Körber Ágnes: Urbach Zsuzsa (1933–2020). *Művészettörténeti Értesítő*, 70. 2021. 157–160.; Végh János: Susan Urbach (1933–2020). *Acta Historiae Artium*, 62. 2021. 11–15.